

ПЕДАГОГИК ЖАРАЁНЛАРДА РЕФЛЕКСИВ ЁНДАШУВ

Д.А.Юнусова

СамВМИ “Ўзбек тили,
адабиёти ва хорижий тиллар” кафедраси
мудири, катта ўқитувчи

Аннотация:

Ушбу мақолада Педагогик жараёнларда ташкил этиладиган рефлексив таълимий муҳит ўқувчи-талабаларда танқидий ва таҳлилий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш варивожлантиришга ижодий таъсир кўрсатувчи муҳит, субъектларнинг қизиқишини шакллантириш ва рефлексив ёндашув жараёнида ўқувчи-талабаларни таҳлилий фаолиятга ундашва уларда рефлексияни ривожлантириш борасида сўз юритилади.

Калит сўзлар:

рефлексия, ватанпарварлик, қобилият, фикрлаш, тарихий хотира, имконият, услублар, таълим-тарбия, фаолият, билим, мувофиқлаштириш, субъект, дунёқараш, даража.

Abstract:

This article discusses the reflexive educational environment created in the pedagogical process, the environment that creatively influences the development of students' critical and analytical thinking skills, the formation of interest in subjects and the development of reflection in the process of reflexive approach.

Keywords:

Reflection, patriotism, ability, thinking, historical memory, opportunity, style, education, activity, knowledge, coordination, subject, worldview, degree.

Аннотация:

В статье рассматривается рефлексивная образовательная среда, создаваемая в педагогическом процессе, среда, творчески влияющая на формирование и развитие навыков критического и аналитического мышления у студентов, формирование интереса к предметам и развитие рефлексии в процессе рефлексивного подхода.

Ключевые слова:

рефлексия, патриотизм, способности, мышление, историческая память, возможность, стиль, образование, активность, знания, координация, предмет, мировоззрение, степень.

Педагогик жараёнларда рефлексив таълимий муҳитни вужудга келтириш ўқувчи-талабаларнинг шахсий тушунчаларини ривожлантириш, ўрганилаётган мавзуга, унинг аҳамияти, мазмун-моҳиятига қизиқиш шакллантириш асосида уларнинг фаоллигини таъминлашга хизмат қилади.

Адабиётларда рефлексия тушунчаси фикрлаш, ўз-ўзини англаш, ўзини-ўзи назорат қилиш; ўзининг шахсий хатти-ҳаракатлари ва уларнинг оқибатларини англаш учун ўйналтирилган фаолият, инсоннинг назарий фаолиятларининг шакли, яъни ўтмишга (орқага) мурожаат қилиш сифатида талқин этилади.

Педагогик адабиётларда педагогик рефлексия ўқитувчининг ўзини ва ўз хатти-ҳаракатларини объектив баҳолаш, ўқувчи-талабалар томонидан ўзини қандай қабул қилинаётганлигини, энг аввало, у мулоқот жараёнида кимлар билан ўзаро таъсирда эканлигини тушуниш қобилияти, деб келтирилади. Баъзи адабиётларда рефлексия ўзини-ўзи англашнинг тасвирланиши, мулоқот жараёнида субъектнинг суҳбатдош сифатида қандай

қабул қилинаётганлигини англаши, субъектнинг муаммони ва унинг вужудга келиш сабабларини кўра олиши, аниқлаши, ўрганиши ва таҳлил қила олиш қобилияти сифатида келтирилади. Педагогик жараёнларда рефлексив ёндашув ўқувчи-талабаларни маълум биртушунча тўғрисида тасаввур ҳосил қилишга, яъни ўрганилаётган тушунчаларнинг аҳамиятини ўрганиш, таҳлил қилиш ва объектив баҳолаш асосида уларда асосланган тушунчалар шакллантириш ёки ўтмишдаги муносабатларни ўрганиш, таҳлил қилиш ва объектив баҳолаш асосида ўз тарихий ўтмишимизни ўрганишга қизиқиш ҳамда тарихий хотирани шакллантиришга хизмат қилади. Ўқувчи-талабаларга Ватан ва ватанпарварлик, мустақиллик, унинг мазмун-моҳияти, аҳамияти ва зарурияти тўғрисида тушунчалар шакллантиришда рефлексив ёндашув ўзига хос аҳамият касб этади, чунки ўтмишга мурожаат қилиш, яқин тарихимизни ўрганиш орқали бизгача яшаб ўтган авлод-аждодларимизнинг ўз Ватанига, халқига бўлган меҳр-муҳаббати ва садоқати учун бўлган муносабатларни ўқувчи-талабалар ўрганиб яқин ўтмишда, совет ҳокимияти йилларида халқимиз, миллатимизбошига қандай машъум кулфат, таҳлика солиб турганини ҳис этади ва бугунги мустақиллик кунларининг кадрини янада чуқурроқ ва теранроқ англайди. Педагогик жараёнларда ташкил этиладиган рефлексив таълимий муҳит ўқувчи-талабаларда танқидий ва таҳлилий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш варивожлантиришга ижодий таъсир кўрсатувчи муҳит сифатида хизмат қилади. Чунки рефлексив ёндашув жараёнида ўқувчи-талабалар ўрганилаётган мазуларнинг мазмун-моҳияти ҳамда ўтмишдаги ва бугунги кундаги аҳамиятини мустақил равишда таҳлил қилиш ва объектив баҳолаш асосида хулоса чиқаради. Педагогик жараёнларда рефлексив ёндашув ўқувчи-талабаларнинг ривожланишига таъсир этувчи турли хил омиллар билан ўзаро алоқага киришади, бунда ҳатти-ҳаракатларнинг мазмун ва моҳияти, мақсадга йўналтирилган ўзгартирувчи фаолиятнинг эҳтиёжини англаш мумкин бўлади, чунки ўзини-ўзи чуқур англаб етиш натижасида ўз ўрнини аниқлаш, ўзлигини исботлаш, ўзини-ўзи (ҳаракатларини, феъл-атворини) маъқуллаш, ўзининг ички имкониятларидан, қобилиятидан фойдаланиш, ўзини-ўзи бошқариш вужудга келади.

Педагогик жараёнларда ташкил этиладиган рефлексив таълимий муҳит ўқувчи-талабаларда:

- мавжуд воқеликни қабул қилишда очиқ ва кенг мушоҳадали, сезгир вamuаммоларга нисбатан муросасиз бўлиш;
- ҳар томонлама ўйлаб кўриш асосида таҳлил қилиш ва объектив баҳолаш;
- янги тушунчаларни ўрганишда уларнинг аҳамиятини инобатга олиш, мазкур тушунчаларга бўлган муносабатларнинг ижобий ва салбий томонларини таҳлил қилиш, таққослаш;
- тушунчаларнинг мазмун-моҳияти ва бугунги кундаги аҳамиятини англаш;
- барча қарашлар, урф-одатлар, анъана, кадрият ва маданиятни яхлит ва ўзаро боғлиқлигини тушуниш;
- ўз дунёқарашини кенгайтиришга ёрдам берувчи воқеа ва воситаларни ўрганиш, билмаганларини ўзлаштириш;
- нотўғри тасаввурлар, хато ва қийинчиликларни енгиб ўтишга, шунингдек, янгича дунёқарашни шаклланишига имкониятлар яратади. Ўқувчи-талабаларда таҳлилий ва танқидий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантириш рефлексив жараёнларга асосланади, яъни рефлексив таълимий муҳитда ўқувчи-талабалар фаолиятини мувофиқлаштириш ва таҳлилий фаолият учун зарурий шарт-шароитларни вужудга келтириш, яъни воқеликни ва тушунчаларга бўлган муносабатларни ўрганиш, таҳлил қилиш ва объектив баҳолаш асосида хулосалар чиқаришга ўқувчи-талабалар учун имконият яратиб бериш каби муҳим аҳамиятга эга бўлган вазифалар амалга оширилади.

Рефлексив ёндашувнинг ўзига хос жиҳатларидан бири мазкур ёндашув асосида ташкил этиладиган таълимий муҳитни ўқувчи-талабаларнинг таҳлилий фаолиятини ташкил этиш ва танқидий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга йўналтирилганлиги бўлиб, мазкур жараёнда ўрганилаётган тушунчаларнинг мазмун-моҳиятини, бугунги кундаги аҳамиятини ўтмишдаги муносабатларни ўрганиш асосида ўқувчи-талабаларни таҳлил қилиш ва объектив баҳолашга ундаш, уларнинг таҳлилий фаолият жараёнидаги ижодий ёндашувларини кўллаб-қувватлаш,

фаоллиги ва объективхулосаларини рағбатлантириш асосида амалга оширилган таҳлиллар натижаларига кўрауларнинг дунёқарашини ривожлантириб боришни назарда тутди.

Педагогик жараёнларда рефлексив таълимий муҳит жараёнида ўқувчи-талабаларнинг таҳлилий фаолияти самарадорлигини таъминлашда уларнинг фаолиятини кузатиб бориш, таҳлилий фаолият натижаларини таҳлил қилиш, ўқувчи-талабалар ўртасидаги ўзаро муносабатларни мувофиқлаштириш ва уларни рефлексив фаолиятини ташкил этиш асосида уларнинг фаоллигини таъминлаш зарур ҳисобланади.

Педагогик жараёнларда рефлексив ёндашувни жорий этиш асосида рефлексив таълимий муҳитни вужудга келтириш ўқувчи-талабаларда ўтмиш ва келажак ҳақидаги бош тасаввурни шакллантириш, уларни таҳлилий фаолиятга ундаш ва улардa рефлексияни ривожлантириш, ўқувчи-талабаларнинг шахсий тушунчаларини ривожлантириш, мустақиллик, унинг мазмун-моҳияти, аҳамияти ва заруриятини етарли

даражада ёритиб бериш орқали уларда тарихий хотирани шакллантириш, келажакка ишонч туйғуларини вужудга келтиришга хизмат қилади.

Педагогик жараёнларда рефлексив таълимий муҳитни шакллантиришда шундай шарт-шароитларни яратиш зарурки, бунда ўқувчи-талабалар ўтмишни ўрганиш, яқин тарихимизда миллий анъаналар, урф-одатларимиз, расм-русумларимиз, кадриятларимиз ва она тилимизга бўлган муносабатларни танқидий англаш асосида мустақиллик, унинг мазмун-моҳияти, аҳамияти ва заруриятини тушуниб етиши ҳамда бугунги кунда яратилаётган шарт-шароитларни объектив баҳолаш имкониятига эга бўлсин. Бундай таълим жараёнининг асосини рефлексив ёндашув ташкил этади. Шундай экан, педагогик жараёнларни ташкил этишда рефлексив ёндашувни жорий этиш асосида мақсуд жараёнларни самарадорлигини таъминлаш мумкин.

Таълим муассасаларида ташкил этиладиган педагогик жараёнларда, яъни ўқувчи-талабаларни Ватанга садоқат, миллий ғурур, юксак ахлоқ ва буюк аждодлар маънавий меросига ҳурмат руҳида тарбиялашга қаратилган маънавий-маърифий, тарбиявий ишлар жараёнида халқимизнинг бой маънавий-маданий мероси, шарқона ва умумбашарий

кадриятлар асосида мамлакат, миллат келажagini белгиладиган илғор ғояларни, миллатларaro дўстлик, ҳамжиҳатликнинг аҳамиятини, юртимизда тинчлик ва барқарорликни сақлаш, минтақамизда яшаётган миллатларнинг маданий, маърифий, маънавий тараққиёт илдизлари муштарак эканлигини тарғиб қилиш, диний экстремизм ва фундаментализмнинг асл моҳиятини ўқувчи-талабаларга очиб бериш жараёнларига рефлексив ёндашувни татбиқ этиш ўзига хос аҳамият касб этади. Ўқувчи-талабалар онгида ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймастик, уларни Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш ва Ватанимиз равнақига хизмат қиладиган баркамол авлодни вояга етказиш йўналишидаги долзарб вазифаларни амалга ошириш таълим муассасаларида ташкил этиладиган педагогик жараёнларнинг барча жабҳаларини қамраб олиши зарур.

Педагогик жараёнларда рефлексив ёндашув асосида рефлексив таълимий муҳитни вужудга келтириш ўқувчи-талабаларнинг рефлексив фаолиятини ташкил этишни назарда тутди. Рефлексив фаолият жараёнида ўқувчи-талабалар ўрганилаётган тушунчаларни сбатан ўтмишдаги ва бугунги кундаги муносабатларни ўрганади, таҳлил қилади ва объектив баҳолайди, натижада уларда мустақиллик, унинг мазмун-моҳияти, аҳамияти ва зарурияти бўйича мустақам тушунчалар шаклланади. Рефлексив фаолият маънавий баркамол шахсни шакллантиришга хизмат қилади. Ватан, Ватан туйғуси, Ватанга муҳаббат, ватанпарварлик, инсонпарварлик, мустақиллик, мустақил давлат, мулкый мустақиллик, адолат, анъаналар, кадриятлар, манфаат, урф-одатлар, расм-русумлар, умуминсоний кадриятлар, умуминсоний анъаналар, миллийлик, миллий онг, миллий ўз-ўзини англаш, миллий кадриятлар, миллий манфаатлар, миллий ғурур, миллий анъаналар, миллий ғоя, маънавият, маънавий жасорат ва ҳ.к.

Педагогик жараёнларда ташкил этиладиган рефлексив таълимий муҳитнинг асосини рефлексив фаолият ташкил этади. Рефлексив фаолият таҳлилий фикрлашга оид фаолият бўлиб, таҳлил қилиш, воқеа ва ҳодисаларни ўзаро боғлиқ ҳолда текшириш, ишончли ва асосланган маълумотларга асосан ҳамда маълумотларни таҳлил қилиш асосида маълум бир воқеа ва

ходисаларга тегишли бўлган ва уларнинг келиб чиқишига ўзтаъсирини кўрсатадиган омилларни иккинчи даражали ҳисобланадиган ва бевосита таъсиркўрсата олмайдиган омиллардан фарқлаш, ҳодисаларни ва уни компонентларининг ўзаробоғлиқлигини ва алоқадорлигини ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида хулоса чиқаришдан иборат. Шундай экан, ўқувчи-талабалар онгида ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўлқўймаслик, уларни Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш, Ватанимиз равнақиғализмат қиладиган баркамол авлодни вояга етказиш йўналишидаги долзарб вазифаларни амалга ошириш жараёнларида уларнинг рефлексив фаолиятини ташкил этиш ўзига хосаҳамиятга эга. Таълим муассасаси фаолиятини такомиллаштириш, педагогик жараёнларга инновацияларни татбиқ этиш, ўқувчи-талабалар фаолиятини илмий асосда ташкил этиш ва мувофиқлаштириш самарадорлиги ўқувчи-талабаларнинг рефлексив фаолиятини ташкил этиш асосида уларнинг ички дунёси, тафаккури, дунёқарашининг ривожланиши ва маънавий баркамол шахс сифатида шаклланишини, яъни мазкур жараённинг натижавийлигини ифодалайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Слободчиков В.И. О возможных уровнях анализа проблемы рефлексии//Проблемы логической организации рефлексивных процессов. – Новосибирск, 1986. – С.130.
2. Сухобская Г.С., Горбунова Л.Л. Взаимосвязь теории и практики в процессе подготовки и повышения квалификации педагогических кадров. – М.: НИИ ИОО АПН, 1990. – 92 с.
3. Йўлдошев Ж. Ғ. Ўзбекистон Республикаси таълим тараққиёти йўлида. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1994.
4. Йўлдошев Ж. Ғ., Аҳлидинов Р. Ш., Отабоева Р. Н. Мустақил Ўзбекистон таълими. – Тошкент: “Шарқ”, 1997.
5. Йўлдошев Ж. Ғ. Таълим янгиланиш йўлида. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Аҳлидинов Р. Ш. Ўзбекистон Республикасида таълим муассасаси таълим тизимини бошқариш хусусиятлари (назарий-методологик жиҳатлар). – Тошкент: ЎзПФТИ, 1997.